

KUJAWSKO-POMORSKI PROGRAM
WSPIERANIA RODZINY
na lata 2023 – 2028
„RODZINA JEST NAJWAŻNIEJSZA”
Projekt

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA
KUJAWSKO-POMORSKIEGO
W TORUNIU

Spis treści

I.	WPROWADZENIE	3
II.	WNIOSKI Z DIAGNOZY	7
III.	ANALIZA SWOT	12
IV.	KIERUNKI INTERWENCJI.....	14
I.	Cel główny	15
II.	Cele szczegółowe.....	15
V.	FINANSOWANIE PROGRAMU	17
VI.	ZAŁOŻENIA SYSTEMU REALIZACJI.....	19
1.	Adresaci	19
2.	Miejsce realizacji	19
3.	Zarządzanie Programem.....	19
4.	Sposób realizacji Programu	19
5.	Monitorowanie.....	21
	SPIS TABEL	23
	ŹRÓDŁA PRAWA.....	23

I. Wprowadzenie

„Rodzina jest dla człowieka niczym płótno dla artysty. Przelewamy na nie nasze najwspanialsze marzenia. Kreślimy je często w sposób niedoskonały i nieudolny, ale wszyscy jesteśmy przecież zaledwie amatorami w sztuce życia. Jeśli jednak nie skupiamy się na roztrząsaniu własnych pomysłów, z czasem powstają w ten sposób prawdziwe arcydzieła. Z czasem uczymy się także, że to nie piękno końcowego efektu godne jest najwyższej pochwały, lecz wysiłek, jaki wkłada się w jego malowanie.”

Richard Paul Evans

Pomimo dużych zmian społeczno-politycznych oraz ekonomicznych ostatnich dziesięcioleci rodzina niezmiennie pozostaje podstawową komórką życia społecznego, a szczęście rodzinne uważane jest za jedną z podstawowych wartości i cel życiowy wielu Polaków. Badanie CBOS przeprowadzone w 2019 roku wykazało, iż szczęście rodzinne zajmuje niezmiennie pierwsze miejsce wśród najważniejszych wartości, jakimi Polacy kierują się w swoim codziennym życiu, wskazało na nie aż cztery piąte spośród ogółu ankietowanych (80%).¹

Rozwój społeczeństwa nie jest możliwy bez rozwoju rodziny. Wiele wskazuje na to, że rodzina jest jednym z najważniejszych czynników tego procesu. Rodzina jest ciągle niedocenianym kapitałem społecznym, ekonomicznym i kulturowym, który należy rozwijać. Od wykorzystania jej potencjałów zależy rozwój społeczeństwa naszego kraju, regionu i społeczności lokalnych. Rodzina to „źródło życia i miłości (św. Jan Paweł II). Troska o jej dobro, zarówno na szczeblu państwowym jak i samorządowym, wymaga obecnie podjęcia konkretnych i całościowych działań. Rodzina jest naturalnym elementem lokalnej społeczności. Wzmocnienie jej powiązań z najbliższym środowiskiem, wykorzystanie istniejących w nim sił (instytucje, organizacje pozarządowe, sieci społeczne i informacyjne) da synergiczny efekt stymulujący wzajemny rozwój rodziny i społeczności lokalnej.

Jednym z zadań własnych samorządu województwa odpowiadających założeniom ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – która zawiera nowe rozwiązania w zakresie polityki prorodzinnej państwa - jest opracowanie

---

¹ Rodzina – jej znaczenie i rozumienie. Komunikat z badań nr 22/2019, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2019, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_022_19.PDF

programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Zadania związane z organizacją systemu pomocy dziecku i rodzinie przypisane zostały w ustawie wszystkim szczeblom samorządu terytorialnego jako zadanie własne lub zlecone z zakresu administracji rządowej. Zgodnie z powyższą ustawą treść artykułu 183 stanowi, iż:

„Do zadań własnych samorządu województwa należy:

- 1) prowadzenie interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych i regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych;
- 2) opracowanie programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będących integralną częścią strategii rozwoju województwa;
- 3) promowanie nowych rozwiązań w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- 3a) szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr jednostek organizacyjnych samorządu gminnego i powiatowego;
- 4) sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej z zastosowaniem systemu teleinformatycznego, o którym mowa w art. 187 *zadania ministra właściwego do spraw rodziny* ust. 3²

Ponadto art. 184 przywołanej ustawy określa, że do „zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd województwa należy organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych”.³

Kujawsko-Pomorski Program Wspierania Rodziny na lata 2023-2028 jest uszczegółowieniem Strategii *rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+* przyjętej przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego uchwałą Nr XXVIII/399/20 z dnia 21 grudnia 2020r. w obszarze „społeczeństwo”. Program ten stanie się jednocześnie jednym z instrumentów realizacji jednego z celów głównych *Strategii*, tj.: „2. Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo”; cel

---

² Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2022 r. poz. 447 z późn.zm).

³ Tamże

operacyjny „22. Rozwój wrażliwy społecznie”; „kierunek: 2207 Działania na rzecz ochrony macierzyństwa, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej”.

Podstawowym dokumentem wojewódzkim regulującym m.in. priorytety województwa kujawsko-pomorskiego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest *Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030*. Działania Programu wpisują się w zasadnicze założenia polityki społecznej województwa kujawsko-pomorskiego zawarte w *Strategii Polityki Społecznej*.⁴

Szczególną okazją do podjęcia szerokiej dyskusji nad polityką rodzinną było przystąpienie samorządu województwa kujawsko-pomorskiego, jako pierwszego w Europie Środkowo Wschodniej, do Deklaracji Weneckiej. Dokument jest zobowiązaniem do uwzględniania interesów rodzin m.in. w planowaniu przestrzeni miejskiej, w edukacji, ochronie zdrowia, rozwiązaniach proekologicznych i socjalnych oraz transporcie publicznym. Sejmik województwa kujawsko-pomorskiego przyjął stosowne stanowisko podczas posiedzenia 25 października 2021 roku. Efektem zapowiadanych działań samorządu województwa kujawsko-pomorskiego prowadzących do rozszerzenia grona sygnatariuszy Deklaracji Weneckiej, było uroczyste podpisanie Kujawsko-Pomorskiej Samorządowej Deklaracji na rzecz Rodziny, podczas obchodów Święta Województwa 7 czerwca 2022 roku. W podpisanej przez przedstawicieli miast, gmin i powiatów deklaracji czytamy *„Jesteśmy przekonani, że nasze wspólne działania wsparte tradycją, doświadczeniem i wartościami staną się fundamentem rozwoju rodziny i przyczynią się do wysokiej jakości życia wspólnot lokalnych”*.

Kujawsko – Pomorski Program Wspierania Rodziny na lata 2023-2028 „Rodzina jest najważniejsza” jest kontynuacją założeń i działań zawartych w poprzedniej edycji Programu, który powstał w 2014 roku i obowiązywał w latach 2014-2022. Założenia tworzonego Programu wynikają z corocznie przygotowywanych raportów/sprawozdań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Dodatkowo istotnym czynnikiem, który wpłynął na obecny kształt niniejszego Programu, były działania podjęte w ramach procesu partycypacji społecznej mające na celu włączenie różnych osób, instytucji i organizacji do dyskusji nad możliwością optymalizacji polityki rodzinnej w naszym regionie. Miały one charakter wieloaspektowy, wieloetapowy i były rozłożone w czasie. W procesie partycypacji

---

⁴ Strategia Polityki Społecznej Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 przyjęta Uchwałą Nr XLVII/629/22 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 czerwca 2022 r.

społecznej uczestniczyły w nich różne podmioty: przedstawiciele samorządów różnego szczebla, urzędnicy odpowiedzialni za politykę rodzinną, członkowie rodzin oraz organizacji pozarządowych wspierających rodziny na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Debaty środowiskowe (cykl debat: 10 maja w Inowrocławiu, 17 maja w Brodnicy, 14 czerwca we Włocławku) pozwoliły na zebranie doświadczeń uczestników oraz rozpoznanie potrzeb dotyczących wspierania rodziny.

W kontekście szeroko pojmowanego procesu rozwoju regionu szczególnie ważne wydaje się opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań, których celem będzie wspieranie rodzin w pełnieniu ich funkcji społecznych. Rodzina stanowiąc podstawową wspólnotę społeczną jest gwarancją rozwoju społeczeństwa, zapewniając ciągłość i trwałość danej wspólnoty, wpływając na makrostrukturę społeczną. Ponadto rodzina kształtuje i określa jakość relacji międzyludzkich, buduje więzi międzypokoleniowe, tworzy system wartości, wskazuje na sposoby kreowania nowych zachowań w życiu grupy, a także wypracowuje mechanizmy przezwycięzania trudności w życiu społecznym. Współczesność rodzi jednak wiele wyzwań i problemów, stawia coraz wyższe wymagania, przeszkody, które nie każda rodzina potrafi przezwyciężyć. Dlatego też konieczne jest podejmowanie długofalowych i kompleksowych działań wspierających rodziny w celu wzmocnienia ich pozytywnego wpływu na jakość wspólnoty lokalnej i regionalnej.

Trzeba podkreślić, że lepsze zakorzenienie w środowisku społecznym wzmacnia rodzinę, służy jej trwałości i integralności oraz pozwala jej czerpać z sił i zasobów otoczenia. W związku z tym ważnym założeniem programu jest podkreślenie godności, podmiotowości i autonomii rodziny jako ważnego elementu wspólnoty lokalnej. Jednocześnie wszystkie proponowane w programie działania powinny służyć rozwojowi rodziny, wzmocnieniu jej naturalnych sił, prawidłowej realizacji jej funkcji, podnoszeniu jakości rodziny, promowaniu szeroko rozumianego zdrowia oraz stwarzaniu warunków do osiągnięcia założonych celów i satysfakcji jej członków.

Wzmacnianie rodziny to także zwiększanie szans na prawidłowy rozwój młodego pokolenia jako przyszłego społeczeństwa województwa. Ważne jest też bezpieczeństwo rozwoju dzieci, które zależy nie tylko od usuwania i redukcji występujących zagrożeń, ale jest też związane ze stwarzaniem bezpiecznych warunków do rozwoju biopsychicznego, społecznego i kulturalnego.

Z punktu widzenia podejmowanych działań, istotne jest tworzenie warunków dla rozwijania wsparcia społecznego, budowanie poczucia wspólnoty, wzajemnej odpowiedzialności oraz tworzenie konstruktywnych więzi. Sprzyja to rozwojowi kapitału społecznego, demokratyzacji życia i krzewienia idei obywatelskości. Planowane wsparcie będzie realizowane na różnych płaszczyznach, takich jak:

- wsparcie informacyjne, mające na celu dostarczanie potrzebnej wiedzy dla lepszego funkcjonowania rodzin,
- wsparcie wartościujące, obejmujące wzmocnianie pozytywnego wizerunku i wartości rodzinnych,
- wsparcie integrujące, realizowane poprzez wzmocnianie więzi rodziny ze środowiskiem lokalnym.

Wzmocnienie powiązań rodziny z najbliższym środowiskiem, wykorzystanie istniejących w nim sił społecznych oraz struktur przyczyni się do lepszego ich funkcjonowania w złożonej rzeczywistości społecznej i ekonomicznej, będąc zarazem impulsem do rozwoju środowiska lokalnego oraz całego regionu.

Niniejszy Program jest także odpowiedzią na brak społecznej i instytucjonalnej przestrzeni dla promocji i wsparcia rodzin, które funkcjonują prawidłowo lub ich problemy nie kwalifikują się do uzyskania pomocy społecznej.

Niniejszy Program został opracowany przez zespół autorski składający się z przedstawicieli Departamentu Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu, jednostek mu podległych tj.: Kujawsko-Pomorski Ośrodek Adopcyjny w Toruniu, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu oraz przedstawiciela fundacji RODZICE DZIECIOM Fundacja Dobrej Edukacji.⁵

II. Wnioski z diagnozy

Rodziny zamieszkujące województwo kujawsko-pomorskie dotykają problemy specyficzne dla województwa, jak i problemy typowe dla kraju. Na przestrzeni lat, w polskim społeczeństwie, zauważa się niepokojąco niskie wskaźniki demograficzne dotyczące współczynnika zawierania małżeństw, opóźniania decyzji o zawieraniu małżeństw czy decyzji o prokreacji, po wzrost liczby i odsetka ludzi w starszym wieku. W tym kontekście zagrożona wydaje się realizacja podstawowej funkcji rodziny – funkcji prokreacyjnej

---

⁵ Powołanie zespołu na podstawie uchwały nr 9/301/22 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 9 marca 2022 roku

zapewniającej podtrzymanie trwałości społeczeństwa.

Liczba ludności w województwie rokrocznie spada.

W 2017 r. województwo zamieszkiwały 2 082 944 osoby, a w pierwszym półroczu 2021 roku było to już 2 054 163⁶, czyli w przeciągu 4 lat liczba zamieszkujących nasze województwo spadła o 28 781 osób. Kobiety coraz później decydują się na macierzyństwo, co wiąże się pośrednio z zagrożeniem powstania zmian w obrębie struktury wiekowej i proporcji w obrębie kohort wiekowych ludności województwa. W województwie mediana wieku kobiet rodzących dziecko w 2021 r. wyniosła 30,0 lat i wzrosła w stosunku do 2010 r. o 2,0 lata. Zwiększył się też średni wiek kobiet rodzących pierwsze dziecko z 26,1 lat w 2010 r. do 28,1 lat w 2021 r.⁷ W związku z tym w przyszłości może grozić nam istotne zmniejszanie się odsetka mieszkańców w wieku produkcyjnym i wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, co będzie mieć również skutki ekonomiczne, np. zwiększenie obciążeń socjalnych i zdrowotnych z tytułu opieki nad osobami niesamodzielnymi. Niepokojące są także dane o nietrwałości rodzin, tj. rozwodach i orzeczonych separacjach. Od pięciu lat obserwuje się rokrocznie podobnie wysoki wskaźnik rozwodów, zaś liczba zawieranych małżeństw spada. W województwie kujawsko-pomorskim w 2021 r. zawarto 8578 małżeństw (59,2% to małżeństwa zawarte w miastach), czyli o 897 więcej niż przed rokiem. Stanowiły one 5,1% małżeństw zawartych w kraju. W 2021 r. orzeczono prawomocnie 3783 rozwody (było to o 10,7% więcej niż w 2020 r.). Wzrosła także liczba prawomocnie orzeczonych separacji. W 2021 r. odnotowano 44 separacje, tj. więcej o 15,8% niż w 2020 r. Warty zaznaczenia jest wiek w momencie wniesienia powództwa - zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn, rozwodzili się 35–39 latkowie⁸. Niestety większość rozwodów (58%) dotyczy rodzin, które posiadają dzieci. W 2018 r. 34% rozwiedzionych małżeństw posiadało jedno dziecko, kolejne 20% miało 2 dzieci, a ponad 4% - 3 i więcej dzieci. Zapewnienie rodzinie bezpieczeństwa i wzmocnienie jej kondycji a także wsparcie jej funkcjonowania także w aspektach wychowawczych powinno stanowić priorytet polityki państwa i samorządu.⁹ Mimo tego, że we wszystkich regionach Polski od kilku lat obserwuje się stały spadek bezrobocia (liczby osób bezrobotnych oraz stopy bezrobocia rejestrowanego) to dane statystyczne wskazują, że województwo kujawsko-pomorskie wciąż ma jeden z najwyższych

⁶ Dane GUS; <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/Demografia.aspx>;

⁷ Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego 2022; Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2022, s. 75;

⁸ Tamże, str. 72;

⁹ Wyzwania rozwojowe województwa kujawsko-pomorskiego u progu III dekady XXI wieku. Diagnoza stanu i uwarunkowań rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego. Wersja z dnia 27.07.2020

wskaźników bezrobocia. Od 2013 r. w województwie umacnia się zjawisko bezrobocia długookresowego – udział zarejestrowanych osób bezrobotnych powyżej 24 miesięcy w całkowitej liczbie osób bezrobotnych stale wzrasta. Osobami bezrobotnymi są przede wszystkim osoby o niskim wykształceniu i bez kwalifikacji zawodowych. Wiąże się to również z tym, że osoby z wyższym wykształceniem migrują zarobkowo do większych aglomeracji miejskich w sąsiadujących województwach i tam postanawiają pozostać i zakładają rodziny.

W ostatnich latach można także zaobserwować rosnącą skalę problemów opiekuńczo-wychowawczych, które wynikają z uzależnień dzieci i młodzieży od nowych technologii informacyjnych. Przekłada się to także na dalsze życie młodych ludzi, którym ciężko się odnaleźć w rzeczywistym, a nie wirtualnym, świecie.

Dodatkowo rok 2020 zapoczątkował zmiany, które wpłynęły niemal na wszystkie obszary ludzkiego życia. Pandemia COVID – 19 przyniosła wiele negatywnych konsekwencji dla rodzin – obniżenie standardu życia, eskalację konfliktów, zmęczenie, problemy edukacyjne i wychowawcze, utratę najbliższych, nasilenie problemów w obszarze zdrowia psychicznego. Brak możliwości utrzymywania kontaktów społecznych z dziadkami, przyjaciółmi, rówieśnikami, współpracownikami, obawy o zdrowie, dezinformacja wobec panującej sytuacji – czynniki te spowodowały duże obciążenie psychiczne, wynikiem czego jest wiele problemów psychologicznych, z którymi mierzą się całe rodziny. Dorastanie odbywa się w izolacji rówieśniczej lub w niewydolnych środowiskach wychowawczych. Długotrwałe pozostawanie rodzin w izolacji społecznej – ubożenie więzi z dziadkami czy dalszą rodziną, niewątpliwie skutkować będzie nadchodzącą falą problemów, które bezpośrednio powiązać można ze sferą zdrowia psychicznego.

Dzięki programom ogólnopolskim, pomagającym rodzinom finansowo, w mniejszym stopniu zauważa się problem wykluczenia rodzin ze względów materialnych, zauważalne jest jednak występowanie problemów społecznych takich jak problemy związane z funkcjonowaniem rodziny, w tym występowanie problemów opiekuńczo-wychowawczych. W sytuacji, gdy rodzina nie jest w stanie pełnić samodzielnie funkcji wychowawczej, tzn. gdy rodzice nie mogą zapewnić dziecku opieki i wychowania, nad dzieckiem sprawowana jest piecza zastępcza.

W rodzinnej pieczy zastępczej (rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka), placówkach opiekuńczo-wychowawczych, domach pomocy społecznej lub innych formach

wsparcia instytucjonalnego przebywają dzieci, których stan zdrowia wskazuje na potrzebę szczególnej opieki wymagającej specjalistycznej pomocy i rehabilitacji.

W województwie kujawsko-pomorskim funkcjonują 3 placówki (powiatowe) opiekuńczo-wychowawcze typu specjalistyczno-terapeutycznego dla dzieci o indywidualnych potrzebach, wymagających specjalistycznej terapii oraz wyrównywania np. opóźnień rozwojowych.

Placówki zapewniają zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne. Są to:

1. Placówka- Opiekuńczo-Wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego w Bydgoszczy.
2. Placówka- Opiekuńczo-Wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego w Rypinie.
3. Placówka- Opiekuńczo-Wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego w Golubiu-Dobrzyniu.

Jednakże miejsc w tego typu placówkach jest za mało w stosunku do potrzeb. Na przykład w Bydgoszczy rocznie w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej umieszcza się średnio 20 dzieci z problemami zdrowotnymi. W niektórych powiatach jak np. powiat świecki na mocy zawartego porozumienia między PCPR w Świeciu a Regionalną Placówką Opiekuńczo-Terapeutyczną w Dębnie (od 01.05.2015r.) w placówce w 2020r. umieszczono jedno dziecko pochodzące z terenu Powiatu Świeckiego, ze szczególnymi problemami zdrowotnymi.¹⁰

Dlatego zasadne jest powołanie w województwie Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego i Regionalnej Placówki Opiekuńczo-Terapeutycznej.

Rodziny zastępcze niechętnie wyrażają zgodę na przyjęcie chorych dzieci, gdyż nie czują się na siłach by zapewnić im właściwą opiekę. Z uwagi na coraz większą liczbę dzieci z różnymi wadami rozwojowymi oraz niską liczbą chętnych kandydatów na rodziny zastępcze, utworzenie takich placówek jest koniecznością. Ogrom problemów, z którymi spotykają się opiekunowie dzieci ze szczególnymi potrzebami często przerasta ich możliwości.

Umieszczenie dziecka mocno obciążonego zdrowotnie w rodzinie zastępczej zawodowej

---

¹⁰ Materiał własny opracowany na podstawie wniosków wynikających z pisma nr SE-I-R.9110.1.3.2021 z dnia 8 marca 2021 roku skierowanego do starostów i prezydentów miast województwa kujawsko-pomorskiego, zawierającego prośbę o analizę potrzeb powiatów/miasta pod kątem umieszczenia dzieci w RPO-T orz w IOP w latach 2016-2020.

często wiąże się z ryzykiem, że „ucierpi” opieka nad pozostałymi małoletnimi przebywającymi w pieczy. Opiekun obciążony jest wyjazdami, do niekiedy odległych miast, po specjalistyczną pomoc, diagnozę, dziecko chore bardziej absorbuje opiekunów.

W przypadku spokrewnionych rodzin zastępczych można spotkać się z dodatkowym problemem, jakim jest wiek opiekunów, ich wydolność fizyczna jak i często ograniczona mobilność, która jest niezbędna do uzyskania wsparcia dla podopiecznego. Ograniczony dostęp do specjalistycznej opieki, rehabilitacji, całodobowa opieka nad małoletnimi z problemami zdrowotnymi są czynnikami „wypalającymi” rodziny.

Dzięki utworzeniu w/w placówek w regionie dzieci będą miały zapewnioną profesjonalną, wielospecjalistyczną pomoc medyczną i odpowiednią, systematyczną rehabilitację, pozwoliło by to na umieszczanie dzieci w pobliżu ich miejsca zamieszkania, zwiększałyby szanse dziecka na utrzymanie relacji i kontaktów z rodziną biologiczną. Placówki te wzbogacą ofertę wsparcia i pomocy najbardziej potrzebującym mieszkańcom naszego regionu.

Organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych¹¹ należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd województwa.¹²

W województwie kujawsko-pomorskim realizacja przedmiotowych działań odbywa się w ramach funkcjonowania jednostki organizacyjnej samorządu województwa tj. Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego w Toruniu¹³. Dodatkowo Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr 46/2103/19 z dnia 28 listopada 2019 r. ogłosił otwarty konkurs ofert 1/2020 na wykonywanie zadań publicznych związanych z realizacją zadań zleconych Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego w latach 2020-2024 w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej przez podmioty prowadzące działalność pożytku publicznego w obszarze wspierania działań z zakresu opieki adopcyjno-wychowawczej pn. „Prowadzenie niepublicznych ośrodków adopcyjnych w województwie kujawsko-pomorskim na lata 2020-2024” (od 2012 do 2019 roku samorząd województwa kujawsko-pomorskiego współfinansował działalność 2 niepublicznych ośrodków

---

¹¹ Art. 184 ustawy z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej

¹² (zgodnie z art. 14 ust.1 pkt 4a ustawy z dnia 5 czerwca 1998r. o samorządzie województwa, samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim określone ustawami w szczególności w zakresie m.in. wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. W celu wykonywania zadań, województwo na mocy art. 8 ust. 1 ww. ustawy, tworzy wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne oraz może zawierać umowy z innymi podmiotami (Dz.U. 2022 poz. 547 z póź.zm.)

¹³ Powołany na podstawie Uchwały Nr XVI/ 303/11 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19 grudnia 2011 roku, w sprawie utworzenia i nadania statutu Kujawsko – Pomorskiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu w Toruniu

adopcyjnych w regionie). Spośród wszystkich ofert poddanych ocenie merytorycznej do dofinansowania wybrano 2 oferty. W ten sposób w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonują 2 ośrodki prowadzone przez organizacje pozarządowe tj. Diecezjalny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Toruniu oraz Ośrodek Adopcyjny Caritas Diecezji Bydgoskiej im. Św. Jana Pawła II w Bydgoszczy.

Realizacja procedur związanych z przebiegiem procesu adopcyjnego należy do wyłącznej kompetencji ośrodków adopcyjnych. Ich zadania, określone w ustawie o wspieraniu rodziny, obejmują, w szczególności, kwalifikację dzieci zgłoszonych do przysposobienia, poszukiwanie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej właściwej ze względu na potrzeby dziecka i ich przygotowanie, a także współpracę z podmiotami właściwymi w zakresie wspierania rodziny w celu m.in. pozyskiwania informacji o dzieciach kwalifikujących się do przysposobienia.¹⁴ Łącznie w latach 2014-2021 w województwie kujawsko-pomorskim powstało 1217 rodzin adopcyjnych a 1390 dzieci przysposobiono do adopcji.¹⁵

Bardzo ważnym działaniem samorządu województwa powinna być kwestia zwiększenia aktywności w obszarze pieczy zastępczej. Liczba rodzin zastępczych i adopcyjnych jest w dalszym ciągu za mała w stosunku do istniejących potrzeb. Wspieranie oraz utrzymanie publicznego ośrodka adopcyjnego oraz niepublicznych ośrodków prowadzonych przez organizacje pozarządowe jest niezbędne. Umożliwi to zapewnienie wysokiej jakości i dostępności usług adopcyjnych.

III. Analiza SWOT

Zaprezentowana analiza SWOT w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie kujawsko-pomorskim stanowi próbę podsumowania i uporządkowania wyników analizy danych ilościowych oraz uzyskanych informacji podczas cyklu debat środowiskowych w regionie.

Mocne strony odnoszą się do potencjału i rozwiązań sprzyjających dobremu zaspokojeniu potrzeb, a słabe strony oznaczają deficyty w tym zakresie. Szanse to próba zidentyfikowania czynników zewnętrznych wobec regionalnego systemu wsparcia, które mogą przyczynić się do lepszego zaspokojenia potrzeb rodzin oraz instytucji pracujących na ich rzecz, natomiast

---

¹⁴ Art. 156 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

¹⁵ Dane pochodzą z corocznych Raportów z realizacji „Kujawsko-Pomorskiego Programu Wspierania Rodziny na lata 2014-2022”

zagrożenia to czynniki zewnętrzne zwiększające prawdopodobieństwo, że potrzeby nie zostaną zaspokojone. Analiza SWOT posłużyła także do określenia głównych założeń, wyznaczenia celów szczegółowych programu oraz określenia kierunków działania stanowiących rozwinięcie polityki samorządu województwa w zakresie wspierania rodzin i systemu pieczy zastępczej.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • wzrost zainteresowania władz centralnych i samorządowych rodziną • wyszkolona kadra wspierająca rodziny zastępcze i biologiczne • duża liczba organizacji pozarządowych służących pomocą rodzinie i dziecku • podejmowanie akcji promujących ideę adopcji • podejmowanie działań przez powiaty oraz samorząd województwa propagujących ideę rodzicielstwa zastępczego • funkcjonowanie forów, rad, konwentów w obszarze pomocy i integracji społecznej • uregulowania prawne wzmacniające rodzinę pod względem bezpieczeństwa socjalnego • rozwijająca się sieć poradnictwa specjalistycznego • współpraca różnych służb na rzecz rodziny, tworzenie zespołów interdyscyplinarnych • rozwój infrastruktury wspierającej rodzinę: żłobki, przedszkola 	<ul style="list-style-type: none"> • wysoki poziom natężenia problemu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych • mała liczba rodzin wspierających • przeciążenie rodzin zastępczych • słaba współpraca poszczególnych instytucji w procesie realizacji opieki nad rodziną z problemami • niewystarczające zasoby mieszkaniowe dla osób opuszczających pieczę zastępczą • negatywny wzór korzystania z pomocy instytucjonalnej oparty o świadczenia finansowe • słaba oferta spędzania czasu wolnego (zajęcia pozalekcyjne) skierowana do dzieci i młodzieży • słabo rozwinięte poradnictwo specjalistyczne, dłuższe oczekiwanie na wizytę u specjalisty np. psycholog, psychiatra dziecięcy • zbyt długi okres przebywania dzieci w pieczy zastępczej, zwłaszcza instytucjonalnej

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej jako trend polityki społecznej • edukacja i promocja wartości rodzinnych – uświadamianie znaczenia rodziny jako ważnej i podstawowej instytucji społecznej • zaangażowanie organizacji pozarządowych działających na rzecz dziecka i rodziny • prowadzenie działań świadomościowych celem popularyzowania idei rodzicielstwa zastępczego • wzmocnienie społecznego, pozytywnego odbioru kadr systemu wspierania rodziny • doskonalenie kompetencji społecznych i zapewnienie stałego wsparcia motywacyjnego kadrom systemu wspierania rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> • wzrost problemów opiekuńczo-wychowawczych w rodzinach oraz problemów związanych z ubóstwem, bezrobociem będących skutkiem pandemii • dezintegracja rodziny – zerwanie więzi międzypokoleniowej • brak poczucia wspólnoty – anomia społeczna • braki finansowe i infrastrukturalne uniemożliwiające kompleksową pomoc • niskie wynagrodzenia dla specjalistów pracy z rodziną • nasilające się problemy ogólnospołeczne, uderzające w prawidłowe funkcjonowanie rodzin • brak wieloaspektowej oferty wsparcia dla osób opuszczających pieczę zastępczą

IV. Kierunki interwencji

1. *Wszechstronna promocja rodziny* – budowanie pozytywnego obrazu i wizerunku rodziny, wspieranie rodziny jako najlepszego środowiska opiekuńczo-wychowawczego dla dzieci, przygotowanie rodziców do radzenia sobie z wyzwaniami życia rodzinnego.

2. *Działania wzmacniające kompetencje instytucjonalnego otoczenia rodziny – doskonalenie systemu wsparcia rodziny jako proces stałego rozwoju.*
3. *Działania na rzecz rodzicielstwa zastępczego i adopcyjnego.*

I. Cel główny

POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA I FUNKCJONOWANIA RODZIN W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO – POMORSKIM POPRZEZ STWORZENIE SYSTEMU WSPARCIA RODZINY

II. Cele szczegółowe

1. Cel 1.

Poprawa funkcjonowania rodziny w środowisku lokalnym poprzez tworzenie społecznej sieci wsparcia.

Działania:

- 1.1. Uwrażliwianie samorządów gmin i powiatów województwa na problemy rodzin przy planowaniu i realizacji zadań z zakresu polityki społecznej.
- 1.2. Budowanie pozytywnego wizerunku rodzin poprzez różnego rodzaju akcje promujące i podkreślające walory środowiska rodzinnego, jako najbardziej optymalnego miejsca pełnego rozwoju dziecka oraz będącego gwarantem nawiązywania i wzmacniania prawidłowych więzi rodzinnych i międzypokoleniowych.
- 1.3. Wspieranie inicjatyw współpracy pomiędzy podmiotami pracującymi na rzecz rodziny w środowisku lokalnym.
- 1.4. Inicjowanie działań umożliwiających rodzinom wzajemną wymianę doświadczeń w zakresie rozwoju kompetencji ojcowskich i macierzyńskich, promowania pozytywnych przykładów i postaw rodzicielskich.
- 1.5. Wspieranie rodzin w pełnieniu opieki nad osobami niesamodzielnymi realizowane przez inne podmioty w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (realizacja wsparcia poprzez zlecenie realizacji zadań publicznych organizacjom pozarządowym działającym w

środowiskach lokalnych w ramach otwartych konkursów ofert oraz w trybie pozakonkursowym)

Oczekiwane rezultaty:

1. Upowszechnienie pozytywnego wizerunku rodziny.
2. Zwiększenie aktywności społecznej rodzin.
3. Upowszechnianie dobrych rozwiązań w działaniach prorodzinnych wdrażanych przez samorządy lokalne oraz instytucje czy organizacje pozarządowe działających na rzecz dziecka i rodziny.
4. Wsparcie niesamodzielnym członków rodzin.
5. Doskonalenie systemu wsparcia rodziny poprzez m.in. uzupełnienie istniejącego systemu o działania oferowane przez organizacje pozarządowe.

2. Cel 2.

Wzmocnienie kompetencji zawodowych kadry pracującej z rodzinami

Działania:

- 2.1. Pogłębianie kompetencji zawodowych kadry pracującej w systemie wsparcia rodziny poprzez udział w tematycznych szkoleniach.
- 2.2. Stałe doskonalenie zawodowe kadr realizujących procedury adopcyjne jako element zwiększania skuteczności procesu przysposobienia dziecka.
- 2.3. Podnoszenie wiedzy i kompetencji asystentów rodzin i pracowników socjalnych w zakresie pracy z rodzinami zastępczymi oraz rodzinami zagrożonymi utratą praw rodzicielskich.
- 2.4. Diagnozowanie potrzeb szkoleniowych pod kątem pracy z rodziną.
- 2.5. Realizacja nagród dla osób wyróżniających się w działalności pomocy społecznej na rzecz mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego „Stalowy Anioł”.

Oczekiwane rezultaty:

1. Podniesione kompetencje osób pracujących z rodzinami.
2. Wzmocnienie pozytywnego odbioru, przez otoczenie i interesariuszy, kadr systemu wspierania rodziny.
3. Systematyczne podnoszenie kwalifikacji przez przedstawicieli kadr realizujących procedury adopcyjne.

3. Cel 3.

Wzmocnienie rodzicielstwa i funkcjonowania pieczy zastępczej.

Działania:

- 3.1. Wspieranie rodzin zastępczych (poradnictwo, szkolenia)
- 3.2. Prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych w zakresie pieczy zastępczej.
- 3.3. Wspieranie kandydatów na rodziców adopcyjnych i rodzin adopcyjnych m.in. poprzez prowadzenie procedur adopcyjnych, poradnictwo, wsparcie.
- 3.4. Upowszechnianie i popularyzacja wiedzy nt. dostępności do procedur adopcyjnych poprzez promowanie idei adopcji.
- 3.5. Wspieranie rozwoju infrastruktury instytucjonalnych form pieczy zastępczej realizowane poprzez utworzenie Interwencyjnego Ośrodka Preadopcyjnego oraz Regionalnej Placówki Opiekuńczo-Terapeutycznej.

Oczekiwane rezultaty:

1. Zwiększenie wiedzy na temat adopcji.
2. Zwiększenie liczby rodzin zastępczych i adopcyjnych.
3. Zapewnienie wysokiej jakości i dostępności usług adopcyjnych.
4. Zapewnienie profesjonalnego, specjalistycznego wsparcia dzieciom pozostającym w pieczy zastępczej z zdiagnozowanymi dysfunkcjami.

V. Finansowanie Programu

Potrzeby finansowe niezbędne dla realizacji celu głównego i szczegółowych Programu zaspokajane będą z następujących źródeł:

- środki własne budżetu województwa ustalane rokrocznie w ramach uchwały

budżetowej na każdy kolejny rok realizacji programu,

- środki pozyskane z budżetu państwa w ramach:

a) dotacji celowej z budżetu państwa na realizację zadań zleconych

b) środki z budżetu państwa planowane do pozyskania w ramach ogłaszanych przez MRiPS konkursów dla samorządów terytorialnych

- środki pozyskane w ramach istniejących możliwości przez finansowe instrumenty polityki strukturalnej realizowanej przez UE

Tabela 1 Szacowane środki finansowe na realizację działań Programu według źródeł finansowania

Lp.	Zadanie budżetowe	Przewidywane środki finansowe w 2023 r.	Przewidywane środki finansowe narastająco do 2028 r.	Źródło finansowania
		Kwota (w zł)		
1.	Kujawsko-Pomorski Program Wspierania Rodziny – budżet województwa	156 000,00	936 000,00	budżet województwa
2.	Grant – Wspieranie zajęć rozwojowych dla dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym	280 000,00	1 680 000,00	budżet województwa
3.	Grant – Wspieranie prac wychowawczych z dziećmi i młodzieżą realizowanych przez organizacje młodzieżowe	230 000,00	1 380 000,00	budżet województwa
4.	Grant – Wspieranie aktywizacji i integracji społecznej seniorów	100 000,00	600 000,00	budżet województwa
5.	Grant – Wsparcie działań z zakresu opieki nad osobami przewlekle chorymi	250 000,00	1 500 000,00	budżet województwa
6.	Grant - Wspieranie rodziny w wypełnianiu funkcji rodzicielskich	150 000,00	900 000,00	budżet województwa
7.	Wojewódzka Rada ds. Polityki Senioralnej	3 000,00	18 000,00	budżet województwa
8.	Działalność Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego	2 707 000,00	16 242 000,00	dotacja z budżetu państwa
9.	Grant - Wspieranie działań z zakresu opieki adopcyjno-wychowawczej	430 000,00	2 580 000,00	dotacja z budżetu państwa
RAZEM		4 306 000,00	25 836 000,00	

Budżet Programu może podlegać korekcie w kolejnych latach jego realizacji.

VI. Założenia Systemu Realizacji

1. Adresaci

Program adresowany jest do rodzin województwa kujawsko-pomorskiego, w tym do rodzin ze szczególnymi potrzebami, administracji rządowej i samorządowej i jej jednostek organizacyjnych, wymiaru sprawiedliwości a także organizacji pozarządowych działających na rzecz rodzin w środowisku lokalnym, szkół i placówek oświatowych i in.

2. Miejsce realizacji

Program obejmuje zasięgiem obszar województwa kujawsko-pomorskiego.

3. Zarządzanie Programem

Podmiotem odpowiedzialnym za zarządzanie i wdrożenie Programu pn. Kujawsko-Pomorski Program Wspierania Rodziny na lata 2023-2028 „*Rodzina jest najważniejsza*” jest departament właściwy dla spraw w zakresie polityki społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko – Pomorskiego w Toruniu. W szczególności za działania w zakresie koordynacji i organizacji procesu realizacji Programu odpowiedzialna będzie komórka organizacyjna wyodrębniona w strukturze departamentu właściwego dla spraw w zakresie polityki społecznej.

4. Sposób realizacji Programu

Podstawowym założeniem Kujawsko-Pomorskiego Programu Wspierania Rodziny na lata 2023-2028 „*Rodzina jest najważniejsza*”, jest poprawa jakości życia i funkcjonowania rodzin w województwie kujawsko-pomorskim poprzez stworzenie systemu wsparcia rodziny. Osiągnięcie celu głównego Programu zakładane jest przez realizację trzech grup działań, w ramach określonych w Programie celów szczegółowych, skierowanych zarówno do instytucji publicznych województwa, jak i bezpośrednio do jego mieszkańców. Pierwszy obszar obejmować będzie działania mające na celu wzmocnienie potencjału rodziny. Rezultat ten zostanie osiągnięty poprzez prowadzone w trybie ciągłym działania systemowe zarówno w obszarze wsparcia organizacji pozarządowych, zlecając realizację zadań publicznych w ramach otwartych konkursów ofert lub z ich pominięciem, jak i realizowane bezpośrednio przez departament działania na rzecz edukacji środowiska lokalnego poprzez kampanie społeczne i medialne. Celem tego obszaru działań jest: promocja modelu

życia rodzinnego, promowanie pozytywnego wizerunku rodziny, promowanie wspólnego spędzania czasu wolnego przez dzieci i rodziców, promowanie większego udziału ojca w procesie wychowania dzieci, wzmacnianie lokalnych, środowiskowych form aktywizacji społecznej dzieci i młodzieży czy solidarności międzypokoleniowej. Drugi obszar aktywności samorządu województwa w ramach Programu skierowany jest bezpośrednio do kadr systemu wspierania rodziny. Ma on na celu podnoszenie wiedzy i kompetencji zawodowych kadry pracującej z rodzinami. Osobną, trzecią grupę działań w ramach realizacji Programu będą przedsięwzięcia zmierzające do wzmocnienia rodzicielstwa adopcyjnego i poprawy funkcjonowania pieczy zastępczej. W ramach tego obszaru planuje się szereg akcji promocyjno-informacyjnych kierowanych do mieszkańców regionu upowszechniających wiedzę na temat idei pieczy zastępczej i adopcji. Ponadto realizowane będą szkolenia podnoszące kwalifikacje zawodowe kadr instytucji systemu pieczy zastępczej, jak i wzmacniające potencjał rodzin zastępczych i adopcyjnych.

W celu efektywnego zarządzania i wdrażania Programu sporządzany będzie *plan działań* na poszczególne lata budżetowe, określający zakres planowanych do zrealizowania działań wraz z oszacowaniem środków finansowych przewidzianych do uruchomienia w ramach poszczególnych celów szczegółowych (w terminie do 31 stycznia danego roku budżetowego). Projekt *planu działań* na dany rok przyjmowany będzie przez Zarząd Województwa w formie uchwały. Nadzór nad realizacją zapisów planu działań na dany rok sprawować będzie dyrektor departamentu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko – Pomorskiego właściwego dla spraw w zakresie polityki społecznej.

5. Monitorowanie

Tabela 2 Wskaźniki monitorujące realizację Programu

Lp.	Wskaźnik	Wartość bazowa dla 2022 roku	Wartość docelowa do 2028 roku	Źródło danych
Cel 1. Poprawa funkcjonowania rodziny w środowisku lokalnym poprzez tworzenie społecznej sieci wsparcia.				
1.1.	Ilość inicjatyw kierowanych do gmin i powiatów w obszarze wsparcia rodzin	X akcje społeczne	X akcji społecznych	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
1.2.	Liczba przeprowadzonych akcji społecznych na rzecz promowania wartości rodziny i dziecka	X akcje społeczne	X akcji społecznych	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
1.3.	Liczba zrealizowanych wspólnie inicjatyw	X wspólnych inicjatyw	X wspólnych inicjatyw	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
1.4.	Liczba skutecznie wspartych inicjatyw	X wspartych inicjatyw	X wspartych inicjatyw	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
1.5.	Liczba beneficjentów ostatecznych działań konkursowych zrealizowanych w Programie	X beneficjentów działań konkursowych	X beneficjentów działań konkursowych	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
Cel 2. Wzmocnienie kompetencji zawodowych kadry pracującej z rodzinami				
2.1	Liczba osób pracujących w obszarze	X uczestników	X uczestników	Sprawozdawczość

	wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, która podniosła kwalifikacje w zakresie problematyki wsparcia dziecka i rodziny w ramach działań Programu			Podmiotu realizującego
2.2.	Liczba przeprowadzonych szkoleń i warsztatów	X szkoleń/warsztatów	X szkoleń/warsztatów	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
Cel 3. Wzmocnienie rodzicielstwa i poprawa funkcjonowania pieczy zastępczej				
3.1.	Liczba nowopowstałych rodzin adopcyjnych	X nowopowstałych rodzin adopcyjnych	X nowopowstałych rodzin adopcyjnych	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
3.2.	Liczba przeszkolonych kandydatów do przysposobienia (wydanych świadectw)	X przeszkolonych kandydatów do przysposobienia	X przeszkolonych kandydatów do przysposobienia	
3.3.	Liczba dzieci przysposobionych	X dzieci przysposobionych	X dzieci przysposobionych	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
3.4.	Liczba akcji promujących ideę rodzicielstwa adopcyjnego	X akcji promujących ideę rodzicielstwa adopcyjnego	X akcji promujących ideę rodzicielstwa adopcyjnego	Sprawozdawczość Podmiotu realizującego
3.5.	Liczba przeszkolonych kandydatów na rodziców zastępczych	X przeszkolonych kandydatów na rodziców zastępczych	X przeszkolonych kandydatów na rodziców zastępczych	

W ramach monitoringu departament Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko – Pomorskiego właściwego dla spraw w zakresie polityki społecznej do dnia 31 marca każdego roku opracuje i przekaże właściwej merytorycznie Komisji Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego raport z realizacji Programu za rok ubiegły.

Spis tabel

Tabela 1 Szacowane środki finansowe na realizację działań Programu według źródeł finansowania .	18
Tabela 2 Wskaźniki monitorujące realizację Programu	21

Źródła prawa